

О. А. Кириченко,
д. е. н., професор,
Ю. І. Вигівська,
к. е. н., доцент,

Міжнародна ліга підтримки екологічного підприємництва в Україні

СИСТЕМНИЙ РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена системному розвитку інноваційної діяльності в умовах трансформаційної економіки. Розкриваються основні підходи до визначення інновацій та їх системного трансформування. Пропонується визначення національної інноваційної системи і її зв'язок з можливостями інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку національної економіки.

Article dedicated to the systematic development of innovation in the dissertation. The basic approaches to the definition of innovation and transforming the system. A definition of national innovation system and its relationship with the possibilities of investment support innovative development of national economy.

Ключові слова: інновація, національна інноваційна система, теорія довгих хвиль, інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Початковою стадією побудови постіндустріального суспільства, основу економіки якого складає здобуття і використання нових знань, є формування інноваційних систем. Концепція національної інноваційної системи (НІС) розглядає національні особливості організації інноваційного процесу в різних країнах, функції окремо взятих суспільних та приватних інститутів, форми взаємодії цих інститутів на різних стадіях здійснення технологічних інновацій. Такий підхід зумовлює істотні відмінності між собою НІС різних країн, відсутність єдиного визначення їх поняття та єдиної методології її формування. Проте цим проблемам присвячена досить значна кількість досліджень та робіт, що дає підґрунтя для систематизації та структуризування отриманих результатів. Відповідно, набуває актуальності аналіз та виявлення основних підходів до визначення поняття та процесів формування інноваційних систем.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Незважаючи на значний обсяг наукових праць з інноваційної тематики, проблема формування та реалізації ефективної інноваційної політики України недостатньо висвітлена. Переважає вибірково-фрагментарний підхід до аналізу різних аспектів безпосереднього поєднання соціально-економічних теорій з інноваційною діяльністю та державною регуляторною політикою. Внаслідок цього актуалізуються питання розроблення економічної моделі реалізації інноваційної політики. У вітчизняних економічних дослідженнях проблеми інно-

ваційної політики розвитку національної економіки відповідно до фахової спеціалізації досліджували такі вчені: О.І. Амоша, Ю.М. Бажал, А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, М.П. Денисенко, М.М. Єрмошенко, С.А. Єрохін, Т.М. Качала, Т.Т. Ковальчук, С.В. Козаченко, В.І. Міщенко, В.Є. Новицький, П.І. Саблук, Д.М. Стеченко, В.Г. Федоренко, Л.І. Федулова, М.Г. Чумаченко, В.К. Черняк, В.Я. Шевчук, Г.К. Яловий та інші науковці.

В Україні після важкої кризи всіх сегментів науково-технічної сфери 90-х років тільки почалося поступове формування нових, переважно ринкових форм інноваційної діяльності. Проте і сучасний стан національної інноваційної системи України все ще характеризується серйозним дисбалансом, непослідовністю державної політики щодо низької інноваційної активності підприємницького сектора. Недостатнє висвітлення проблем формування інноваційних систем в наукових та фахових економічних джерелах зумовили актуальність статті, логіку викладення її положень та мету.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті — проаналізувати стан теорії та практики системного інноваційного розвитку національної економіки в контексті теорії прискорення науково-технічних процесів та зміни технологічних укладів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вихід економіки України з тривалої кризи і перші ознаки поживлення економічної активності логічно поставили питання про джерела економічного зростан-

ня і контура моделі для забезпечення його динаміки. Національна інноваційна система є важливою передумовою успішного відродження національної економіки, її адаптації до умов міжнародної конкуренції.

Загальними методологічними принципами побудови національної інноваційної системи є наслідування ідей Й. Шумпетера про конкуренцію на основі інновацій в корпораціях як головному чиннику економічної динаміки, про роль інноваційної діяльності як чинника, що прямо впливає на її зміст і структуру. На рис. 1 представлена умовна схема характерних рис моделей національної інноваційної системи різних країн.

Ідеологія національної інноваційної системи широко застосовується в розвинених країнах світу, але має різні цілі. Так, наприклад, у Франції мета національної інноваційної системи полягає в створенні додаткових робочих місць, а в Німеччині — у розвитку прогресивних технологій.

До економічної теорії та практики термін "інновація" потрапляє з легкої руки Й. Шумпетера. Семантична конструкція терміна "інновація" в англійській мові — мові, якою вона вперше була використана, — новація (від лат. *novatio* — оновлення) + *in-* (частка заперечення).

Для пояснення механізму підприємницьких циклів австрійський науковець синонімічно використовує поняття "нововведення" та "інновація", визначаючи останні як "нову функцію виробництва" і пропонуючи їхню диференціацію за об'єктами втілення. Нові блага, нові методи виробництва, опанування нових ринків збуту, отримання нових джерел сировини або напівфабрикатів, проведення відповідної реорганізації.

Значним кроком уперед стає також вихід на конкретні практичні рекомендації суб'єктам господарювання щодо принципів інноваційної поведінки і розкриття Й. Шумпетером системної природи інновацій, їхнього статико-динамічного дуалізму.

Так, з одного боку, інновації як статичне явище — це конкретний результат діяльності мікрорівня, кінцевий етап науково-виробничого циклу. Його виробниче впровадження призводить до зміни одного чи кількох продуктово-технологічних параметрів і, зважаючи на відому субститутність і комплементарність факторів виробництва, стає каталізатором похідних (індукованих) нововведень. А з іншого — інновації є безперервним циклічним процесом, що періодично запускає механізм "творчого руйнування" наявної економічної дійсності. Послідовне продовження суджень на цю тему логічно виводить на необхідність системного погляду на інновації й прокладає "місток" між інноваційною діяльністю мікро- і макрорівнів.

Суттєвий внесок у розробку інноваційної проблематики зробив М. Кондратьєв. Його теорія "довгих хвиль" як базових передумов передбачає нововведення різного ступеня глибини і новизни, що ініціюють відхилення різних порядків від початкового рівноважного стану економічної системи. Доповнення класифікаційного

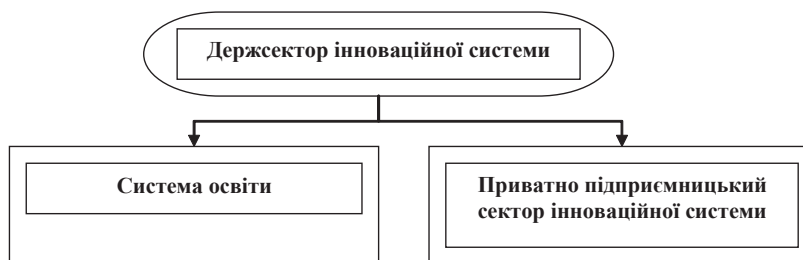

Рис. 1. Структура національної інноваційної системи

ряду Шумпетера означало відмову від об'єктної монокрітеріальності й відкрило перспективи для дослідження інновацій як явища із складною неоднорідною структурою і певною ієрархією часових наслідків. Окрім цього, М. Кондратьєв ув'язує "довгі хвили" з радикальними змінами в інших сферах суспільного життя: "...і війни, і соціальні потрясіння залучаються до ритмічного процесу розвитку великих циклів і стають не вихідними силами цього розвитку, а формою його прояву". Тим самим він зміцнює закладений Марксом фундамент дослідження інновацій як явища / процесу, зона впливу якого не обмежується економікою. На жаль, цей теоретичний спадок залишається майже незатребуваним наукою індустріального суспільства [1].

Науковий аналіз вітчизняних та зарубіжних джерел дозволив виділити наступні варіанти трактування поняття інноваційної системи.

М. Шарко визначає інноваційну систему як економічний механізм, що ґрунтується на розробці та експлуатації нових знань, підприємницькому підході, інтеграції в зовнішні ринки й прискореному розвитку конкурентоспроможності країни та її регіонів [2].

Л. Федуллова та М. Пашута надають наступне формулювання інноваційної системи: національна інноваційна система — це сукупність взаємозв'язаних організацій (структур), зайнятих виробництвом і комерціалізацією наукових знань і технологій у межах національних кордонів, малих та великих компаній, університетів, лабораторій, технопарків та інкубаторів як комплексу інститутів правового, фінансового й соціального характеру, що забезпечують інноваційні процеси і мають потужне національне коріння, традиції, політичні та культурні особливості [3].

О. Кузьменко обґрунтовує інноваційну систему як історично, культурно, економічно, науково-технічно й інформаційно обумовлену сукупність відносин між суб'єктами інноваційної діяльності з приводу створення, розповсюдження та використання інновацій, яка має місце в межах певної країни [4].

Згідно розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 р. № 680р "Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи" національна інноваційна система — це сукупність законодавчих, структурних і функціональних компонентів (інституцій), які задіяні у процесі створення та застосування наукових знань та технологій і визначають правові, економічні, організаційні та соціальні умови для забезпечення інноваційного процесу [5]. Разом з тим, цей документ декларує концепцію НІС як шлях реалізації системної та послідовної державної політики, спрямованої на активізацію інноваційних процесів, забезпечення тех-

нологічного розвитку та оновлення національної економіки.

Аналіз окремих вищезазначених тверджень щодо визначення поняття інноваційної системи дозволяє визначити основні концептуальні підходи її трактування.

Перший полягає в розгляді інноваційної системи як сукупності інститутів, діяльність яких направлена на генерування і дифузію інновацій. Цей підхід до визначення інноваційної системи відображає, що інноваційні процеси виявляються безпосередньо в господарській практиці. Основними постулатами даної концепції є комерціалізація, практична віддача від науки, оскільки поява нового продукту пов'язана із спільною роботою безлічі господарюючих суб'єктів.

Друга концепція інтерпретує інноваційну систему як комплекс зв'язаних економічних механізмів і видів діяльності, що забезпечують інноваційні процеси. Дане визначення більш функціональне, оскільки воно підкреслює динамізм взаємодій суб'єктів інноваційної системи, перехід до нелінійної моделі інноваційного циклу, залишаючи в тіні рушійні сили інноваційних процесів.

Третя точка зору пов'язана з глибшою суттю економічних відносин. Інноваційна система трактується як частина національної економічної системи, яка забезпечує органічне вбудовування інноваційних процесів в поступальний розвиток економіки і суспільства. За цією концепцією створення формальних інноваційних структур саме по собі не гарантує успіху нововведень. Необхідне формування адекватної економічної атмосфери, сприятливої для інновацій соціального клімату.

Таким чином, можна зробити висновок, що намагання розглядати поняття інноваційної системи лише як теоретично обгрунтовану економічну категорію звужує та не повністю розкриває суті інноваційної системи на національному рівні. Тому поняття НІС скоріше потрібно виділяти як окрему концепцію, яка може розглядатися і з точки зору системи поглядів на процеси і явища інноваційного розвитку суспільства, і з точки зору конкретного задуму певної країни, що визначає стратегію дій при здійсненні реформ, проектів, планів, програм в контексті сталого розвитку суспільства.

Системний розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності зумовлює необхідність взаємодії та зворотних зв'язків між комплексом економічних, соціальних, політичних, організаційних та інших чинників, які визначають розвиток інноваційної та інвестиційної діяльності. Відповідно до цього національну інноваційну систему можна визначити як сукупність взаємопов'язаних організацій (структур), зайнятих виробництвом і комерційною реалізацією наукових знань і технологій, та комплекс інститутів правового, фінансового і соціального характеру, які забезпечують інноваційні процеси в межах національних кордонів [6, с. 72—77].

Визначають три типи інноваційних систем — адміністративно-командну, ринкову та перехідного типу [7, с. 13]. Характерними рисами першої є одержавлення власності, в т.ч. інтелектуальної, закритість і опора лише на власні сили, мобілізаційний тип розвитку і милітаризація, відомча організація й управління суб'єктами, відсутність малих форм організації інноваційної діяльності. Така інноваційна система відзначається низьким

рівнем мобільності й гнучкості, але має переваги щодо можливостей концентрації значних інтелектуальних і матеріальних ресурсів. Ознаками ринкової інноваційної системи є відкритість, поєднання різних форм власності, підтримка конкурентного середовища і рівноправність суб'єктів інноваційної діяльності. Перевагами цієї системи є орієнтація на потреби споживачів, гнучкість і відкритість системи. Проте недоліками є значна ризикованість інноваційної діяльності, орієнтація досліджень на ринкову вигоду і швидку окупність [8, с. 152].

У постсоціалістичних країнах формуються НІС перехідного типу, в яких поєднуються елементи адміністративно-командної і ринкової інноваційної системи. До адміністративної частини інноваційної системи належать науково-технічні організації академії наук, державних наукових центрів і військово-промислового комплексу. Ринкову частину інноваційної системи утворюють інноваційні підприємства, недержавні аналітичні, наукові, консалтингові, венчурні компанії. Вони працюють на засадах ринкової вигоди.

За наявності фактично всіх типових елементів національної інноваційної системи, Україна принципово відрізняється дуже високою часткою державного сектора, повільним формуванням крупних наукоємних корпорацій, відносно слабким розвитком малого інноваційного бізнесу, а також фондового ринку і венчурного капіталу як джерел фінансування інноваційних проектів.

Адаптація інноваційної системи України проявляється в зміні моделей інноваційної діяльності. Про це свідчить введення принципів конкурсного фінансування досліджень, поява нових форм організаційної і економічної підтримки інноваційного бізнесу, поступове формування системи податкового стимулювання науки та інновацій, законодавче забезпечення прав інтелектуальної власності, формування нових підприємств, що здатні до створення комерційно привабливих інноваційних проектів.

Разом з тим, нові завдання державної політики реалізуються не повною мірою, особливо в сфері вироблення інноваційної, структурної, інвестиційної політики уряду.

Світова практика доводить, що для забезпечення стабільності розвитку національної інноваційної системи інвестиції повинні складати 19—25% ВВП. В Україні ж цей показник протягом трансформаційного періоду показує тенденцію скорочення з 18,6% в 1990 р. до 11,7% в 2009 р. В промисловому розвинених країнах питому вагу витрат на наукові і науково-технічні розробки складають приблизно 3% ВВП, а в Україні — майже в три рази менше.

Серед негативних тенденцій, які зумовлюють тривалу деіндустріалізацію, необхідно відзначити зростання питомої ваги низькотехнологічних галузей. Проявом неефективної інвестиційної і інноваційної політики можна також вважати й те, що найдинамічнішим видом економічної діяльності в Україні в 2009 р. залишається роздрібна торгівля — її приріст складає 24,8%, причому така динаміка обгрунтована невиробничою сферою.

Серед причин нинішнього згорання інвестиційного процесу та уповільнення економіки аналітики насамперед називають посилення податкового навантаження; скорочення майже вдвічі державних інвестицій; монетарну політику із суттєвою монетарною складовою інфляції.

За обставин гальмування інвестиційного попиту при-родно знижується попит і на інноваційний продукт. Лише з 2000—2009 рр. кількість промислових підприємств, які впроваджували інновації, скоротилася на 45,7% — з 1491 у 2000 р. до 810 у 2009 р. У 2009 р. інноваційною діяльністю у промисловості займалося 981 підприємство, питома вага яких у загальній кількості підприємств становить всього 9,4%.

Проведене дослідження інноваційної активності підприємств України показало значущість факторів гальмування інноваційної діяльності оцінюється (89% обстежених), відсутність коштів у замовника (54%), високі кредитні ставки банківських установ (44%), значні витрати, що пов'язані з нововведеннями (39%), недосконалість законодавчої бази в податковій сфері (37%), труднощі з сировиною (32%).

Між тим, досвід інноваційно активних підприємств показує, що впровадження інновацій суттєво впливає на їх економічні показники: понад 90% таких підприємств одержали приріст обсягів випуску, 40% замінили застарілу продукцію на нові її види, понад 30% — знизили матеріало- та енергомісткість продукції, 25% — впровадили нові технології природоохоронного типу.

Розвиток національної інноваційної системи гальмується і станом кадрового наукового потенціалу країни. Вітчизняна забезпеченість науковими кадрами з розрахунку на 1000 чоловік зайнятого населення нижче в порівнянні з США і Японією — в 2 рази, Німеччиною і Францією — в 1,7 рази.

Низький рівень оплати праці, недосконалість захисту інтелектуальної власності, неможливість реалізувати свої творчі здібності зумовлюють недостатню мотивацію до інтелектуальної праці і таким чином впливають на стан інноваційного розвитку економіки. Тому стратегічним завданням економічної політики повинне стати формування механізмів, зокрема ринкових, здатних створювати адекватні стимули для інновацій.

Істотним резервом для розширення можливостей інноваційного зростання в масштабі держави є розвиток інноваційного потенціалу регіонів.

Науково-інноваційний потенціал регіону характеризує можливість здійснювати науково-інноваційну діяльність в академічному, галузевому, вузівському, заводському секторах науки і інноваційній сфері, які функціонують на конкретній території. Для цього необхідна забезпеченість науковими кадрами, матеріально-технічною базою, відповідним фінансуванням, інформаційними ресурсами.

Регіональний підхід до інноваційної діяльності припускає, по-перше, довести макроекономічні реформи до кожного регіону; по-друге, створити в регіонах передумови, які реально потрібні зараз для ефективної діяльності виробників. Це означає, що при переході до ринкової економіки в регіонах повинні змінитися як спонукальні мотиви, так і умови для взаємодії між інноваційною сферою і сферою управління регіонами, повинні виявитися їх зацікавленість і потреба один в одному.

Оцінка інноваційної діяльності регіону повинна відбиватися в зростанні капітальних вкладень на розвиток головних складових інноваційної сфери, а саме: на новітні технології і сприяння розвитку наукових досліджень, на збільшення витрат на освіту, підготовку і

перепідготовку кваліфікованої робочої сили в регіоні.

Останніми роками в Україні здійснюються спроби щодо збереження і розвитку наукового, науково-технічного і інноваційного потенціалу. Прийнята "Стратегія економічного і соціального розвитку України на 2004—2015 роки", реалізуючи яку українські вчені підійшли до вироблення концепції інноваційної моделі розвитку економіки. Проте роль і місце національної інноваційної системи в даній концепції не визначені, не конкретизована її структура. Аналізуються лише окремі сегменти: формування інституційного пристрою інноваційної економіки, технологічні пріоритети інноваційного розвитку виробничої сфери економіки, фінансування науково-технологічної і інноваційної діяльності, розвиток інноваційного підприємництва, ринок об'єктів права промислової власності, державна політика в національній інноваційній системі.

На цьому шляху Україна зіткнулася з цілим рядом проблем:

- відсутність системної, чіткої структурної законодавчої бази для здійснення всіх стадій інноваційної діяльності, а також нормативно-правової бази, що є регулюючою умовою створення підприємств і норми взаємин між суб'єктами інноваційної інфраструктури;

- обмежений платоспроможний попит на внутрішньому ринку на передові технології і нововведення, наявність низького попиту з боку реального сектора економіки на перспективних — з погляду їх комерційного застосування — результати науково-технічної діяльності, відсутність сформованого ринку інноваційної продукції;

- нерозвиненість спеціальних фінансових механізмів підтримки окремих елементів інноваційної структури, інноваційного підприємництва і самостійних інноваційних проектів, а саме: фондів ризикового фінансування (венчурних фондів), спеціальних фінансових механізмів підтримки фірм на етапі їх швидкого зростання, сертифікованих оцінювачів фірм та інтелектуальної власності, страхування інноваційних інвестицій, лізингу високотехнологічного устаткування і приладів, фондового ринку для наукоємних компаній, торгових домів і таке інше;

- відсутність дієвих механізмів реалізації визначених державою пріоритетних напрямів розвитку науки та технологій, множинність наукових організацій, що претендують на відповідну державну підтримку. Наслідком цього стає розпилювання бюджетних коштів і недофінансування досліджень (розвиток знань) в перспективних галузях науки, що забезпечують конкурентоспроможність економіки країни на світовому ринку;

- ослабленість коопераційних зв'язків між науковими організаціями, установами освіти й виробничими підприємствами;

- нерозвиненість сучасних форм інноваційного менеджменту та комерціалізації нововведень;

- низька інноваційна активність провідних промислових підприємств;

- низька інформаційна прозорість інноваційної сфери, перш за все, неолік інформації про нові технології та можливі ринки збуту принципово нового (інноваційного) продукту, а також відомостей для приватних інвесторів і кредитних організацій про об'єкти вкладен-

ня капіталу з потенційно високою прибутковістю;
 — низький рівень розвитку малого інноваційного підприємництва;
 — низька інноваційна культура населення та підприємців.

Ці бар'єри і проблеми інноваційного розвитку в сукупності визначають головну проблему — темпи розвитку, структура та науково-технічний рівень досліджень і розробок наукової сфери країни не відповідають потребам розвитку національної економіки, її структурної перебудови й підвищення конкурентоспроможності. При цьому пропонувані розробки, проекти не знаходять попиту на інноваційному ринку і практичного застосування в економіці з-за дисбалансу ланок науково-інноваційного комплексу та низької сприйнятливості до інновацій українських підприємств й організацій.

Таким чином, адаптація та застосування кращих досягнень світової практики дозволить оптимізувати використання інноваційного потенціалу України і істотно підвищити конкурентоспроможність національної економіки на основі побудови ефективної національної інноваційної системи.

ВИСНОВКИ

Економічна теорія інновацій як несуперечлива система узагальненого наукового знання з відповідною системою категорій, принципів і законів перебуває на етапі становлення. Більш розробленою і наближеною до завершення на цей момент є її складова, що забезпечує "вихід" на економічну практику і репрезентує конкретику й емпірику інновацій. Про це свідчить, з одного боку, сформована методологічна база, в якій превалюють системно-структурний і функціональний аналіз, оптимізаційне економіко-математичне моделювання й експертні методи, а з іншого — наявний спектр досліджень, що є змістовно комплементарними і не конфліктують між собою.

Вказаний стан речей відповідає логіці наукового пізнання: на етапі становлення теорії темпи накопичення конкретних даних випереджають темпи їх осмислення і категоріальної інтерпретації. Ця обставина, зокрема, визначає основний вектор руху потоку даних: від репрезентативної емпірико-практичної підсистеми до її змістовного ядра, і пояснює, чому формування сутнісно-змістовної складової — фундаменту будь-якої теорії — йде повільніше. Можна запропонувати наступні напрями теоретичних досліджень, яких щонайменше чотири:

а) конкретизація самого предмета дослідження і визначення в перспективі інноваційної залежності суспільства майбутнього;

б) ефективна методологія, адекватна сучасній онтології об'єкта дослідження;

в) відсутність визначення інновацій як категорії фундаментальної економічної науки, що відбиває найістотніші зв'язки і відносини в реальній дійсності. Слід визнати, що аналіз уже наявних дефініцій із метою виявлення у них спільного моменту, який міг би бути квінтесенцією інновацій, є гносеологічно неперспективним. Причина — їх відносна поверховість, що не дозволяє відобразити глибинну діяльнісно-творчу сутність інноваційного феномена;

г) закони, що пояснюють внутрішню логіку іннова-

ційних процесів і причинно-наслідкові механізми їх включення в сучасну економічну систему.

Саме ці напрями задаватимуть вектор подальшої фундаменталізації економічної теорії інновацій на засадах сучасної методології.

Література:

1. Кондратьев Н.Д. Проблемы экономической динамики: [монография] / Н.Д. Кондратьев; [отв. ред. Л.И. Абалкіна и др.]. — М.: Экономика, 1989 — 526 с.

2. Шарко М. Модель формування національної інноваційної системи України / Шарко М. // Економіка України. — 2005. — № 8. — С. 25—30.

3. Федулова Л. Розвиток національної інноваційної системи України / Федулова Л., Пашута М. // Економіка України. — 2005. — № 4. — С. 35—47.

4. Кузьменко В.П. Регіональні фінансові кризи в контексті економічної безпеки України / Кузьменко В.П., Ємельянов О.В. // Стратегічна панорама. — № 3. — 2007. — С. 130—137.

5. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 р. N 680-р "Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.in.gov.ua/index.php?get=55&law_id=290

6. Процаликіна А.М. Формування національних інноваційних систем у країнах із трансформаційною економікою / Процаликіна А. М. / Актуальні питання економіки. — 2010. — № 6(108). — С. 72—77.

7. Дежина И.Г., Салтыков Б.Г. Механизмы стимулирования коммерциализации исследований и разработок. — М.: ИЭПП, 2004. — 152 с.

8. Інноваційний розвиток в Україні: наявний потенціал і ключові проблеми його реалізації [Аналітична доповідь Центру Разумкова] // Національна безпека і оборона. — 2004. — № 7. — С. 10.

9. Кириченко О.А., Єрохін С.А. Інвестування: Підручник. — К.: Знання, 2009. — 573 с.

10. Кириченко О. А. Фінансово-економічні механізми інноваційно-інвестиційного розвитку України. Монографія. — К.: НАУ, 2008. — 323 с.

11. Ковальчук А.Т. Фінансове право: проблеми розвитку та застосування: монографія / А.Т. Ковальчук, А.В. Матіос; за заг. ред. Л.К. Воронової; Київський ун-т ринкових відносин. — К.: Парламентське видавництво, 2010. — 480 с.

12. Новий курс: реформи в Україні 2010—2015 / Національна доповідь; за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. — К.: НВЦ НБУВ, 2010. — 232 с.

13. Оседський В.Л. Інвестиційна модель зростання економіки // Фінанси України. — 2003. — № 1. — С. 21—27.

14. Шумпетер Й.А. История экономического анализа: В 3-х томах / Й.А. Шумпетер: Пер. с англ. Т.1. — СПб.: Экономическая школа, 2004. — 496 с.

15. Чумаченко Н.Г., Савченко А.П., Коренев В.Г. Принятие решений в управлении производством. — К.: Техника, 1978. — 192 с.

16. Коуз Р. Фирма, рынок и право / Рональд Коуз: Пер. с англ. Б.Пинскера под науч. ред. Р.Капелюшкина. — М.: Новое издательство, 2007. — 224 с.

Стаття надійшла до редакції 19.04.2011 р.